

національної логіки та світооцінки, що сприяє виявленню ментальних особливостей етносів.

Десяте. Аналіз уявлень чотирьох етносів про життя та смерть, роботу та час, багатство та бідність на пареміологічному тлі із застосуванням поняття ціннісної інформеми (ідеологеми) дає можливість зробити певні узагальнення щодо етичної оцінки зазначених вище явищ як виявів традиційної народної моралі різномовних етносів.

Одинадцяте. Вибір певного явища дійсності об'єктом пареміологічної детермінації свідчить про його значущість для носіїв етнічної мови та культури. Психологічно і культурно значущі для етнічної ментальності феномени піддаються “стихійному” кількісному маркуванню на мовному рівні, що створює особливий індекс змісту культури, який часто-густо вказує на відносну важливість різних аспектів етнічної культури.

Дванадцяте. Беручись за крос-культурне дослідження, вчений має дотримуватися етичного принципу “презумпції нерозуміння”, сформульованого московським дослідником Георгієм Гачевим: лінгвіст-культуролог зобов'язаний не лише нівелювати звичні схеми сприйняття та розуміння, нав'язані йому рідною мовою, а й подолати свій підсвідомий етноцентризм, прагнучи максимальної об'єктивності в інтерпретації лінгвокультурних фактів мов, носіями яких виступають різні етноси.

Використана література:

1. Голубовська І.О. Етнічні особливості мовних картин світу. – К.: Логос, 2004. – 284 с.

*Зеленько А.С.
Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка*

ВЧЕННЯ АКАД. М. Я. МАРРА ПРО МОВНУ ВЗАЄМОДІЮ ЯК НАУКОВА ОСНОВА ЗІСТАВНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ МОВ

Ця стаття – складова комплексної роботи автора, присвяченої проблемам семасіології. У лінгвістичній спадщині акад. М. Я. Марра висвітлюється питання про контактування мов.

Нині слід визнати, що безпідставно й бездоказово недооцінювалася роль схрещування мов у концепції акад. М. Я. Марра радянськими мовознавцями у часи розвінчування культури останнього [1].

Пропонована організаторами конференції проблематика орієнтується на вже приривпадку максимально доцільно скористатися, крім відповідного розділу про розвиток мови у підручнику, також названим нами посібником, що становить собою збірник матеріалів виїзного розширеного засідання Ученої ради Інституту мовознавства АН СРСР, присвяченого проблемі субстрату [2] та конференції визначних учених Радянського Союзу, на якій було піддане нищівній критиці “нове вчення” акад. М. Я. Марра. Сучасні інтеграційні процеси в економіці, політиці, мовному будівництві ще з більшою очевидністю підтверджують слова бібліографа акад. М. Я. Марра В. А. Міханкової про те, що хоча процес утворення майбутньої єдиної мови людства не уявлявся ученим в усіх деталях зрозумілим, але, безсумнівно, було для нього, що того не може уникнути жодна національність, що в той же час він не загрожує нічому національному росту, розвитку

національних мов і писемностей, що цей прискорюваний процес своїм неквапливим поступом на тлі еволюції людства, складання світового господарства, зумовлюючи уніфікацію людства стосовно умов комунікації, не зумовлює втрату людьми їх специфіки [5, 360].

З утвердженням єдиного глотогонічного процесу в розвитку мов, як твердить В.А.Міханкова, акад. М. Я. Марр пов'язує стадіальність розвитку звукової мови та процеси сходження й розходження мов різних сімей [5, 406]. У "новому вченні" М. Я. Марра положення про мовні змішування, схрещення, що заперечує наявність расово й етнічно чистих мов, – одне з найважливіших.

Проблему міжмовної взаємодії, явища субстрату й суперстрату особливо актуалізували два збірники, опосередковано чи прямо пов'язані з аналізом спадщини акад. М. Я. Марра.

Поглиблене ознайомлення з розвідками у названому збірнику переконало нас у тім, що за колишньою лінгвістичною критикою акад. М. Я. Марра у його концепції бачаться основні положення й категорії проблеми взаємодії мов. Саме тому й нагадаємо про них в аспекті перегляду лінгвістичної спадщини визначного російського вченого М. Я. Марра.

Не без підстав вважаємо, що зіставна семасіологія зобов'язана своїм функціонуванням утверджуваному акад. М. Я. Марром принципу єдиного глотохронологічного походження мови.

Інтеграційним принципом для зіставного вивчення мов постає вчення М. Я. Марра, що відтворює еволюцію усіх мов світу як єдиний глотохронологічний процес, у якому окремою ланкою постає розвиток окремої мови.

Заперечувати сказане – значить заперечувати можливості типології й універсології, чинити перешкоди розвитку прикладного мовознавства, зокрема теорії й практики автоматичного перекладу, ставати на заваді пошуку лінгвістичних універсалій.

Внутрішня еволюція мови в сучасному інтегрованому світі не могла реалізуватися без контактування мов, які істотно пришвидшили розвиток усіх мов. Не підлягає сумніву положення "нового вчення" про те, що всі мови земної кулі є наслідками схрещення і що процес схрещування визначає реальний розвиток будь-якої мови.

Можна зрозуміти надмірну зневагу й неприйнятність проф. М. О. Луценка компаративізму, а тому й пропагування ним лінгвістичної спадщини акад. М. Я. Марра [4].

Справжня історія української літературної мови все ще не написана, бо нехтується спершу плідний кількасотрічний (середина XV – XVIII ст.) етап взаємодії української бездержавної мови з державною польською, а з початку XIX ст. – з російською державною літературною мовою. До речі, при продовженні превалювання в свідомості більшості українців Сходу, зокрема Слобожанщини, Донбасу, а тим більше Криму, тільки позитивів російського експансіонізму польські впливи у літературній українській мові кваліфікуватимуться далі нерівноцінними з еквівалентними їм російськими, чого не повинно бути.

Складається у багатьох навіть освічених нефахівців-філологів думка, що все ще превалює у більшості пересічних українців названих регіонів, ніби воїни УПА, воюючи не лише з німецькими, але й з російськими радянськими загарбниками, не можуть бути визнані повноцінними борцями за суверенну Україну, а кваліфікуються бандерівцями. Наслідком усього щойно сказаного могло стати видання книг, подібних до передруку з Інтернету Железного А.І. [3].

Не викликає сумніву, що ніякі соціальні чинники не могли прямо впливати на розвиток будь-якої мови, бо прямі впливи могли призвести до переходу мовців з однієї

мови на іншу. Опосередкований же вплив супроводжував мовні змішування. Взаємодія мов реалізувалася стосовно усіх підсистем мови за законом ізоморфізму. Взаємодія мов як проблема може аналізуватися за умови врахування принципу ізоморфізму підсистем мовної системи.

Спроби обмежитися посиланнями на таємничі внутрішні закономірності не завжди доречні, бо їх діяння на еволюційних етапах без додаткових імпульсів не дають достатніх підстав пояснювати появу новостворюваних фонетичних явищ, не виявляючи на етапах стрибків сторонніх імпульсів.

Тільки небажанням зважати на очевидні факти можна пояснити те, що не помічене запозичення окремих лексем зі звуковим сингармонізмом в українську мову призвело до активізації у певний період певних звукових змін у її фонетико-фонологічній підсистемі.

Це виявляло себе у радянському українському мовознавстві недооцінкою субстрату в разі акання у східнополіському говорі української мови під впливом балтського компонента, суперстратного й адстратного впливів у випадку акання у слобожанських говірках, здається, субстратного впливу балтського компонента на дифтонгізацію знову ж таки у східнополіських говірках української мови, суперстратний й інстратний процеси вимови ненаголошеного *o* перед складом з наголошеним *a* у цілому ряді слів, утворених за аналогією із запозиченими лексемами з татарської (чи й турецької) мови, де було очевидне діяння принципу звукового сингармонізму.

Прийнятною має бути спроба пояснювати у російській та українській мовах з'яву обмежених щодо функціонування напівпом'якшених задньоязикових приголосних входженням у відповідні лексико-семантичні підсистеми запозичень з тюркських мов (*гяур, Кяхта, гюрза* тощо).

На нижчих соціально-економічних стадіях розвитку людства й мови автономія й зумовленість підсистем в останніх була менш значимою. На сучасному етапі постійно змінюване збагачене суспільне пізнання реалізується крізь призму структурованої ускладненої багаторівневої системи мови. Соціально значима інформація у будь-якій сфері суспільного життя сприймається цілісною системою мови уже не як окремі ледь виділювані ситуації-фрейми, а чітко усвідомлювані диференційовані лакуни. Значимість запозиченого, тривалість запозичення зумовлюють різну мовну проникливість стосовно різних підсистем мови.

Граматичні типи сучасних мов зумовлені не лише початковим матеріалом, але постійно діючими зовнішніми чинниками. Скажімо, слід, мабуть погодитись, що еволюцію розвитку санскриту й ієрогліфічного письма високорозвинутих цивілізацій Сходу спотворила колонізація останніх європейськими країнами. Неабияку негативну роль відіграла у даному випадку абсолютизація ієрогліфічного (точніше) піктографічно-ідеографічного) та складового типів письма у китайців та індусів.

Фонематично-звукове членування мовного потоку – явище дуже пізнього періоду, що пов'язується із сформуванням буквено-звукового письма, потенції якого значно багатші за складове й ідеографічне письмо. Але на сучасному етапі вичерпало свої інформаційні потенції й буквено-звукове письмо, про що засвідчила поява диференційованої за галузями наукової мови (яку все ще не визнають як факт) та комп'ютерних мов, що заперечило актуалізацію штучного есперанто, полишеного на забаву аматорам-поліглотам.

Використана література:

1. Бернштейн С.Б. К проблеме языковых отношений // Против вульгаризации и извращения в языкознании. Сборник. Ч. 2. / Под ред. В. В. Виноградова, Б. А. Серебренникова. – М.: Изд-во АН СССР, 1952. – С. 291-306.

2. Институт языкознания. Доклады и сообщения. IX/Отв. ред. В. Виноградов. – М., 1956. – 179 с.
3. Железний А.И. Происхождение русско-украинского двуязычия на Украине (Как ополячили наш язык?) // Материалы взяты из Интернета, сайт [http:// www.mrezha.ru](http://www.mrezha.ru)
4. Луценко Н.А. К вопросу о взаимодействии научных парадигм в лингвистике (О монографии В.Л.Алпатово о Марре и марризме) // Язык, стиль, культура. Сборник научных трудов. – Донецк: ДонГУ, 1992. – С. 34-54.
5. Миханкова В.А. Николай Яковлевич Марр: Очерк его жизни и научной деятельности. – Изд. 3-е, испр. и доп. – М.-Л.: Изд-во АН СССР, 1949. – 553 с.
6. Против вульгаризации и извращения марксизма в языкознании. Сборник трудов / Под ред. В.В.Виноградова, Б.А.Серебренникова. – М.: Изд-во АН СССР, 1952. – 500 с.

Корольова А.В.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

ІНШОМОВНИЙ СВІТ КРІЗЬ ПРИЗМУ РІДНОЇ КУЛЬТУРИ

Взаємозв'язок мов і культур та необхідність вивчення їх у нерозривній єдності не викликає сумніву [див. докладніше 2, 64-72]. Особливо актуальною ця проблема виявляється при зіставному вивченні мовних явищ, культурно маркованих, коли на рівні однієї культури лінгвокультурна специфіка, яка часом створює перешкоди в спілкуванні, не відчуваються так гостро, як при міжкультурному спілкуванні. Якщо мовний бар'єр завжди очевидний, то бар'єр культур експлікується тільки при зіткненні (або зіставленні) реалій рідної культури з чужими реалемами, відмінними від своїх: часом дивними, а здебільшого просто неприйнятними та шокуючими (звідси поняття культурного шоку) [див. 6].

У рамках власної культури створюється стереотипна ілюзія свого бачення світу, способу життя, менталітету і т.ін. Переважна більшість людей не усвідомлюють себе як продукт своєї культури навіть у тих рідких випадках, коли вони усвідомлюють, що поведінка представників інших культур регулюється тими соціокультурними нормами, які прийняті в їхньому соціумі. І лише за рамками своєї культури, тобто через контакт з іншим світоглядом, світовідчуттям можна зрозуміти специфіку своєї суспільної свідомості, можна побачити розбіжності між культурами, які, на жаль, дуже часто призводять до конфлікту культур.

Широким спектром конфліктних явищ цікавився М. Зіммель, описуючи конфлікти між етнічними групами, між різними поколіннями людей і культурами, між чоловіками і жінками. Культурний конфлікт, на думку М. Зіммеля, набагато небезпечніший і неприємніший, аніж суто мовний конфлікт. Небезпечний він ще й тим, що культурні помилки сприймаються набагато болочіше за помилки мовні, незважаючи на те, що перші не так уразливі, адже розбіжності між культурами у сучасному наукознавстві й досі не узагальнено й не зведено в певні канони правил (у сучасній лінгвокультурології цей науковий вакуум мають заповнити дослідження різнокультурних 1) концептів, 2) етикетних форм спілкування, 3) обрядодій, 4) фразеологічних знаків, 5) метафоричних номінацій тощо).

З власного досвіду ми знаємо, що помилки в іншомовному мовленні виправляються співрозмовниками-носіями без будь-яких не передбачуваних для них наслідків, тимчасом як культурні помилки не прощаються так легко і можуть спричинити міжнародний скандал.